

HISTORIE - TRADITIE

KRIJGSMACHT TELEFOON EN TELEGRAAF BUREAU

PAARSE ORGANISATIE IN
DE JAREN 50, 60 EN 70
VAN DE VORIGE EEUW

Lkol b.d. R.H. Rijntalder

☞ (Memoires uit mijn luitenant/technisch
opzichter periode in de jaren zestig)

DEEL 3A

In de eerste twee delen van dit drieluik heb ik u een beeld gegeven van de organisatie en werkwijze van het toenmalige Krijgsmacht Telefoon en Telegraaf Bureau. Tevens heb ik een impressie gegeven van veelal luchtmacht gerelateerde projecten waar ik tijdens mijn tewerkstelling bij het KTTB in de jaren zestig bij betrokken was. In dit deel van de artikelenreeks memoreer ik nog enkele van dit soort projecten. Tevens treft u een beknopte beschrijving aan van het toenmalige Staatsbedrijf der PTT uit die periode en de relatie van dit bedrijf met defensie, toen nog als preferente leverancier. In het laatste deel – in de volgende Intercom – geef ik nog een kort overzicht van de meest relevante telefoon- en telexapparatuur zoals die in betreffende decennia de militaire communicatie in de territoriale sector domineerden. →

NATO Joint Operation Centre

In het eerst deel van mijn drieluik over het toenmalige KTTB heb ik al kort mijn betrokkenheid gememoreerd bij het geheime NATO hoofdkwartier in Maastricht. Graag kom ik nog even terug op dit Joint Operation Centre (JOC), het toenmalige oorlogshoofdkwartier van de Northern Army Group (Northag) en de 2e Allied Tactical Air Force (2Ataf) van de NATO in de mergelgrotten van de Cannerberg bij Maastricht. Hoewel ik niet rechtstreeks betrokken was bij de diverse projecten en de vele oefeningen, met reden dat er een vaste liaisonofficier van het KTTB was gestationeerd bij het JOC, kwam ik wel regelmatig in het complexe hoofdkwartier in verband met de grote concentratie van PTT transmissie-apparatuur. Na de sluiting en de ontmanteling van dit belangrijke hoofdkwartier in 1992 kwam veel informatie beschikbaar over dit altijd als uiterst geheim bekend staande NATO-object.

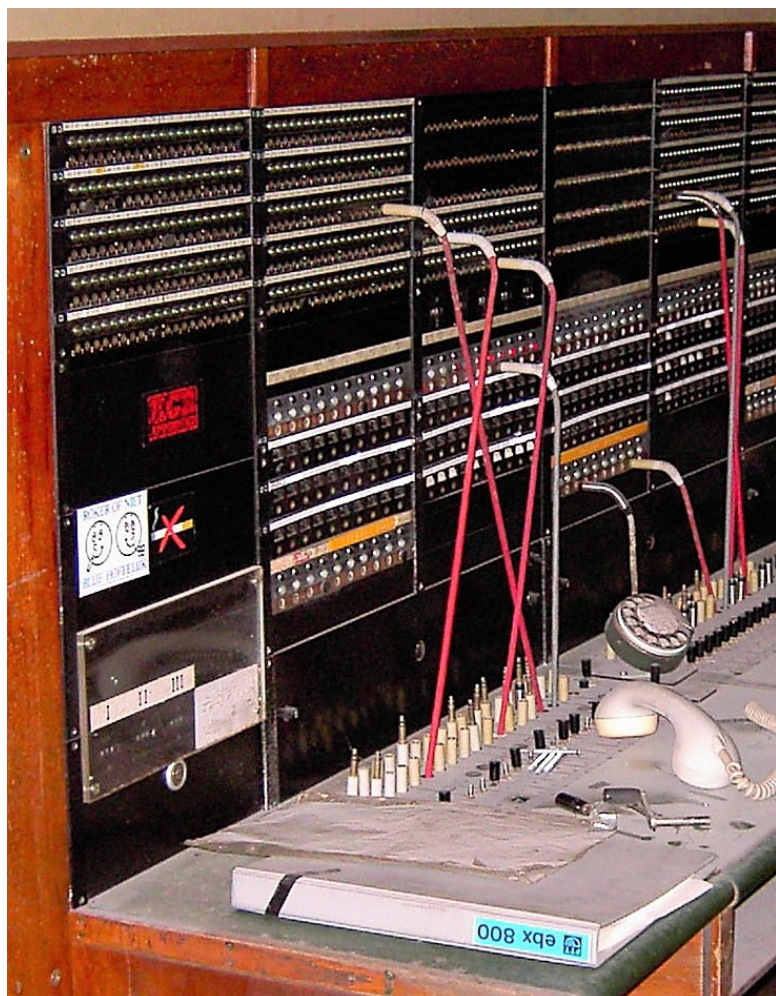
Interne bewijzering WHQ NORTHAG/2ATAF in de mergelgrotten van de Cannerberg in Maastricht

Onlangs nog, in een uitzending van het programma 'Andere Tijden' (april 2017), werd aandacht geschonken aan dit voormalig NATO hoofdkwartier in de mergelgrotten. Het accent in deze uitzending lag voornamelijk op de nabijbeveiliging, een verantwoordelijkheid van de Nationale Reserve.

Ook op YouTube zijn diverse informatieve filmpjes over het JOC te raadplegen. In deze filmpjes ontbreekt echter stelselmatig het zo belangrijke communicatieaspect van het JOC.

Naast de uitgebreide handbediende telefooncentrale, het omvangrijke Tape Relay Station en de vele honderden point-to-point verbindingen waren in het JOC ook een NATO gefinancierd PTT versterkstation en een Telegraaf Overdraag Station (TOS) ingericht voor alle benodigde lijnverbindingen. Voor de straalzenderverbindingen werd door het JOC gebruik gemaakt van de in begin van de jaren zestig gebouwde Tv-straalverbindingstoren van de PTT in de Maastrichtse wijk Daalhof. In deze betonnen toren van ca. 150 meter hoogte met 11 verdiepingen beschikte het JOC over een aantal verdiepingen voor apparatuur- en kantooraccommodatie.

Diverse opstelplaatsen voor antennes waren op het dak gereserveerd voor de straalverbindingen met hoofdkwartieren in de

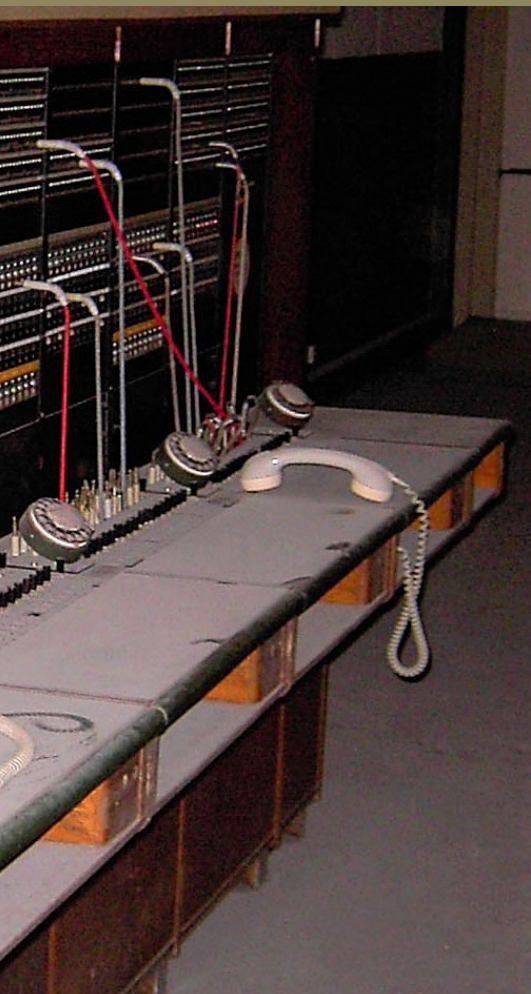

Handbediende telefooncentrale in het JOC Maastricht

omringende landen. De koppeling van de straalverbindingstoren met de Cannerberg was gerealiseerd met een dubbel gerouteerde draaggolfkabel. Voor de beveiliging tegen schade en sabotage waren deze kabels extra beveiligd met een signaleringssysteem.

Tijdens mijn tewerkstelling bij het KTTB was een onderofficier elektronisch monteur postcommandant in het militaire deel van de toren. Na de sluiting van het commandocentrum in de Cannerberg in 1992 werd ook het straalverbindingstation in de Tv-toren Daalhof gesloten en ontmanteld. De toren in Maastricht is een van de 24 straalverbindingstorens in het land die vanaf 2007 door Alticom B.V. in eigendom en beheer zijn overgenomen van de voormalige eigenaar PTT/KPN.

De torens hebben de afgelopen decennia in rap tempo hun oorspronkelijke nutsfunctie, het doorgeven van radio- en televisiesignalen, verloren door het gebruik van kabelnetwerken voor het transport van deze signalen. Alticom heeft de hierdoor vrijgekomen ruimte in deze communicatietorens benut voor het inrichten van datacenters voor gebruik door derden. Het bedrijf biedt tevens de mogelijkheid aan omroep- en telecomaandieners om ruimte te huren voor het plaatsen van antennes. Mobiele telefonie-aanbieders, zoals KPN, Voda-

fone, T-Mobile en Tele2 maken veelvuldig gebruik van deze services van Alticom.

Verspreidingsgebieden vliegbases KLu

Mijn betrokkenheid bij de zogeheten verspreidingsgebieden behorende tot de main airfields van de luchtmacht uit de jaren zestig wil ik u in dit artikel niet onthouden. In verband met de verhoogde nucleaire dreiging in de jaren vijftig was het toenmalige NAVO- en nationale beleid gericht op een betere beveiliging van de faciliteiten voor de inzet van het luchtwapen. Uitgangspunt was onder meer om de essentiële faciliteiten, zoals benodigd voor de leiding over de vliegoperaties, command & control en verbindingen te spreiden en in de regio van de basis onder te brengen.

In het vliegveldplan van de jaren zestig waren 13 vliegbasis opgenomen, waarvan vijf eind jaren vijftig/begin jaren zestig werden ingericht met een zoge-

Straalverbindingstoren in Maastricht; tijdens de Koude Oorlog een belangrijk knooppunt voor de straalverbindingen van het NATO-hoofdkwartier in de Cannerberg

noemd verspreidingsgebied. In deze verspreidingsgebieden werden diverse van eerdergenoemde essentiële faciliteiten ondergebracht, waarvan het Wing Operations Centre (WOC) met verbindingscentrum (VES: Verbindingseindstation) de belangrijkste waren. De objecten die deel uitmaakten van het verspreidingsgebied werden op minimaal 7 km. afstand van het main airfield geprojecteerd. Het gebouw met het WOC werd via twee gescheiden routes met gepupiniseerde laagfrequent PTT kabels aangesloten op de basis.

Mijn betrokkenheid bij de modernisering van de meteonetten van de luchtmacht heb ik in deel 2 al toegelicht. Voor de vliegbases met een verspreidingsgebied was het gebruikelijk dat de verbindin-

WOC-gebouw in Twekkelo, het verspreidingsgebied van de toenmalige vliegbasis Twente, soortgelijke gebouwen stonden destijds in Dronrijp (vliegbasis Leeuwarden); Hamersveld (vliegbasis Soesterberg); Erp (vliegbasis Volkel) en Vessem (vliegbasis Eindhoven)

Starfighter F-104G van 306 Squadron, hier op de thuisbasis in Twente

gen vanuit het LuMetC eerst naar het WOC-gebouw werden gerouteerd en van daar doorgeschakeld naar de basis. Voor het periodiek automatisch verzamelen van de meteo-informatie van de diverse vliegvelden was een vernuftige schakeling bedacht, waarbij de verbinding automatisch naar het veld werd doorgeschakeld als de verreschrijver met automatische zender niet binnen een bepaalde tijd vanuit het WOC-gebouw werd geactiveerd.

Tijdens de verkenningsperiode, de realisering en de oplevering van het vernieuwde meteonetwerk bezocht ik, samen met luitenant ir. Rust van de luchtmachtstaf, veelvuldig de vliegvelden en de verspreidingsgebieden.

Het waren enerverende reizen, waarbij we dikwijls op een dag drie velden bezochten. Een van mijn herinneringen betreft een bezoek aan de vliegbasis Twente in het kader van dit project. Nadat we laat in de namiddag in de schemering en met regenachtig weer

Rijn-IJssellinie, verdedigingslinie uit de jaren vijftig, destijds bekend onder de benaming Plannen C en D. In de wandelgangen werd de linie ook wel aangeduid met de benaming: Plan NAO (Nijmegen, Arnhem, Olst). In blauw gearceerd is het gebied aangegeven dat in oorlogstijd kon worden geïndundeerd om een vijandelijke aanval uit het Oosten te stoppen

vertrokken vanaf de verkeersstoren, raakten we op weg naar de uitgang verstrikt in het start- en landingbanenstelsel van de basis. Na enige tijd doemde een op hoge snelheid naar de startbaan taxiënd jachtvliegtuig (Starfighter) op dat met brullende motor op ons af stormde. Met een snelle reactie stuurden we ons voertuig de grasstrook in naast de baan om daar van de schrik te bekomen. Een andere hilarische gebeurtenis vond plaats tijdens een bezoek aan respectievelijke vliegbases Volkel, Eindhoven en Gilze Rijen.

Aan het einde van de middag kwamen we op Gilze-Rijen tot de ontdekking dat we op een van de die dag eerder bezochte velden een tas hadden achter gelaten. Na ingewonnen informatie bleek de tas zich op de verkeersstoren in Volkel te bevinden. Goede raad was duur: we besloten de terugreis naar Den Haag maar via Volkel te aanvaarden. We hadden in die tijd nog geen mobieltje om het thuisfront te informeren over onze vertraagde terugkeer. De oplevering van de meteoverbindingen heeft overigens niet onder onze avonturen geleden.

Rijn-IJssellinie

Bij mijn aantreden bij het KTTB begin 1964 was kort daarvoor al het besluit gevallen om de Rijn-IJssellinie met de vele bunkers, verdediging- en inundatiewerken te ontmantelen. De in de jaren vijftig ingevoerde forward defence strategy van de

NAVO, waarbij de verdedigingslinie van de IJssel werd verschoven naar de Weser-Fulda verdedigingslijn, was de achterliggende reden dat de Rijn-IJssellinie haar operationele betekenis had verloren. Een speciaal samengesteld liquidatie detachement, bestaande uit personeel van het toenmalige 3e Genie Commandement uit Apeldoorn en personeel van Rijkswaterstaat, werd in de jaren 1964 t/m 1967 belast met de ontmanteling van de ook wel als de plannen C en D bekend staande Rijn-IJssellinie. Sergeant Gerritsen (vbdd), werkzaam als opzichter bij het rayonkantoor Oost van het KTTB in Apeldoorn, werd aan het detachement toegevoegd als medewerker voor de telecommunicatieaspecten.

Achtergebleven restanten van de omvangrijke verdedigingswerken van de Rijn-IJssel linie zijn in het landschap nog herkenbaar. Een aantal bunkers in de omgeving van Olst zijn destijds als reserve behouden voor de landsverdediging. In de jaren zeventig kregen de bunker van de voormalige bataljonscommandopost en de hospitaalbunker, beide gelegen op het landgoed 'De Haere' bij Olst, een nieuwe bestemming. Deze bunkers werden ingericht als achterwaartse communicatiebasis voor 104 Waarnemings- en Verkenningcompagnie. Tijdens mijn tweede Haagse functie bij het Commando

Voormalige bataljonscommandopost voor de beveiliging van de IJssellinie in de jaren vijftig en locatie voor de achterwaartse basis van 104 Wnrverkie tijdens de laatste twee decennia van de Koude Oorlog op het Landgoed 'De Haere' bij Olst anno 2017 (foto: Stichting De IJssellinie)

HISTORIE - TRADITIE

Verbindingen KL werd ik als communicatie adviseur opgenomen in een werkgroep onder leiding van de toenmalige majoor Ad van Baal (de latere Igen en BLS). De werkgroep werd belast met de uitwerking en realisatie van deze achterwaartse basis voor de commando's. Speciale aandacht was hierbij voor de benodigde antenne-installatie in verband met de ontvangst van de signalen van de burst uitzendingen van de

Ijssellinie een communicatiepost in te richten van waaruit het contact met de commando's achter de vijandelijke linies werd onderhouden. Na de val van de Muur en het einde van de Koude Oorlog werd ook deze functie overbodig. Het erfgoed van de voormalige Ijssellinie in de omgeving van Olst kwam uiteindelijk in 1996 in handen van de Stichting Ijssellandschap die het in beheer gaf bij de Stichting Ijssellinie.

de voorwaartse verdediging verloor ook het in de begin jaren vijftig opgerichte Rijn Evacuatie Controle Commando (RECC) haar operationeel belang. Nadat in 1958 de Weser-Fulda linie de hoofdweerstandslinje ging vormen in het NAVO concept van de voorwaartse verdediging, werd de evacuatie van schepen op de Rijn minder urgent. Eind 1959 werd besloten de resterende taken van het RECC onder te brengen bij de Rijnverkeerstaf en het RECC op te heffen. Nadat in 1966 de weerstandslinje nog verder opschoof naar de Elbe werd de evacuatie van schepen op de Rijn de facto overbodig. De staf van het RECC was gedurende de jaren vijftig, evenals de staf van de verbindingafdeling, gehuisvest op een rijksvaartuig (RV 78) en lag afgemeerd in de Rijn bij Lobith. Naast een uitgebreid netwerk van radioverbindingen beschikte de RV 78 ook over een handbediende telefooncentrale met voorbereide lijnverbindingen naar alle staven en diensten die betrokken waren bij een eventueel evacuatieproces.

De luitenanten Jack Tieman (†), Jan Nengerman en Marc van Nuffelen waren de officieren van de verbindingdienst die achtereenvolgens leiding mochten geven aan de omvangrijke afdeling verbindingdienst van het RECC.

Kort na mijn aantreden bij het KTTB was ik in de gelegenheid om de varende commandopost in Lobith, die toen al buiten operationeel gebruik was gesteld, te bezoeken. De RV 78 was een binnenvaartschip van 600 ton van het type Kempenaar, in 1926 gebouwd en te water gelaten bij de scheepswerf Van de Werf in Beest.

In de mobilisatietijd werd een groot aantal schepen gevorderd en aangepast en ingericht als hospitaalschip. Voor de hospitaalschepen die benodigd waren op de rivieren en waterwegen werden hiervoor twaalf binnenvaartschepen van het type Kempenaar van particuliere eigenaren gebruikt. Deze schepen, die in mei 1940 lagen afgemeerd in Rotterdam, werden na de capitulatie van

Lange Afstand Ploeg Radio (LAPR);
Communicatiemiddel voor commando's
achter de vijandelijke linies in de jaren
tachtig en negentig van de vorige eeuw
(foto: CryptoMuseum)

Lange Afstand Ploeg Radio (LAPR), het
ultieme communicatiemiddel voor de
commando's *behind the enemy lines*.
Een interessant project om met het erf-
goed van de buiten gebruik gestelde

Informatiepaneel over de voormalige
Ijssellinie en het resterende erfgoed op
het landgoed 'De Haere' bij Olst
(foto: R.H. Rijntalder, mei 2017)

Een aantal bunkers heeft inmiddels een
museale en educatieve functie gekre-
gen en wordt ook regelmatig openge-
steld voor publiek (www.ijssellinie.nl).

Rijn Evacuatie Controle Commando (RECC)

Door de invoering van de strategie van

Voormalig commandoschip van het RECC, hier afgemeerd aan de Amstel in Amsterdam nog onder de benaming RV78 (foto: Nederlands Instituut voor Militaire Historie)

het Nederlandse leger door de Duitsers geconfisqueerd en tot oorlogsbuit verklaard. De twaalf als hospitaal ingerichte schepen hadden allen een naam gekregen van een Nederlandse generaal die een functie had bekleed als geneeskundig inspecteur-generaal van de landmacht. De RV 78 was in die periode bekend onder de naam 'Generaal Praag'.

Samen met drie andere schepen van dit type maakte de RV 78 destijds deel uit van het RECC. Na de opheffing van het RECC en de afstoting van het schip door defensie, duikt het schip in de jaren tachtig op in Amsterdam en is dan inmiddels in particuliere handen. Na wisseling van enkele eigenaren en een periode van kraakbewoning wordt het schip uiteindelijk in 2009 op een executieveiling verkocht en door de koper van een nieuwe opbouw voorzien en door de huidige eigenaar in een betere conditie gebracht. Het voormalige commandoschip van het RECC ligt anno 2017 afgemeerd aan de Amsteldijk in Amsterdam en heeft weer de benaming van het voormalige hospitaalschip 'Generaal Praag'. Vergane glorie uit de hoogtijdagen van de Koude Oorlog.

De Rijn-IJssellinie en het Rijn Evacuatie Controle Commando dateren beide uit de jaren vijftig, de jaren waarin de wederopbouw van de naoorlogse krijgsmacht gestalte kreeg. Toen, maar zeker ook nu nog, was en ben ik onder de indruk van

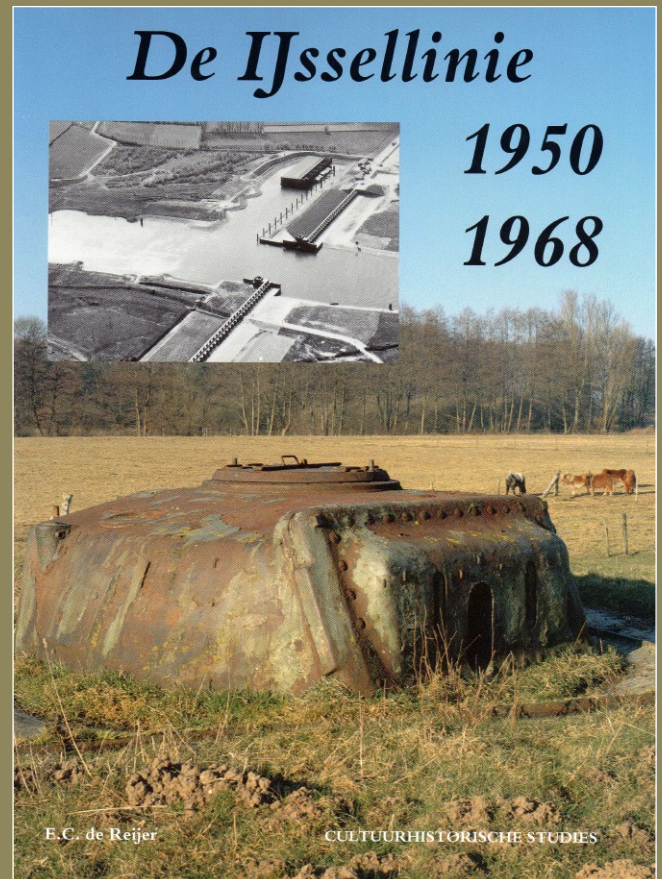
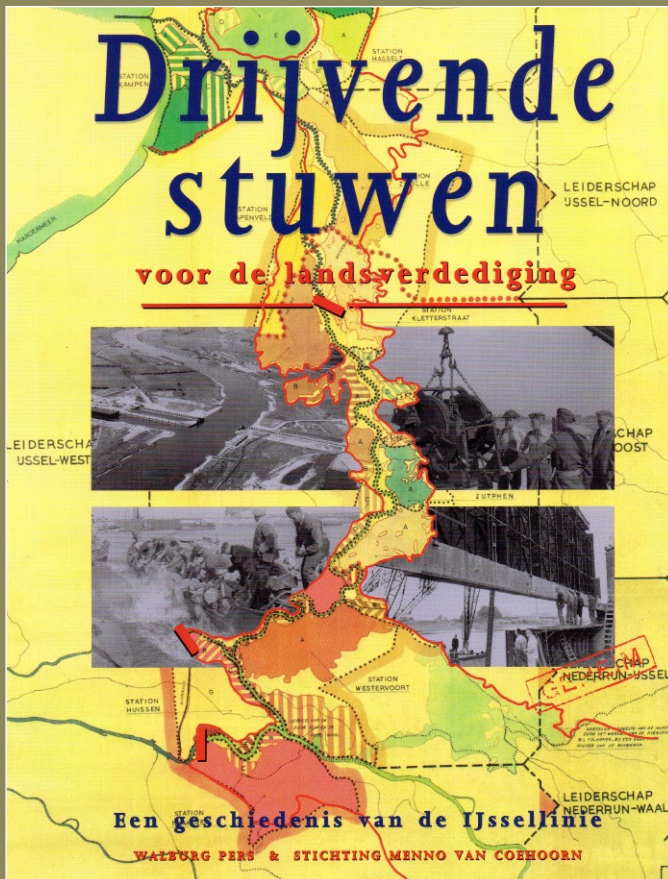

De RV78, hier in particulier bezit en ingericht als woonschip, afgemeerd aan de Amstelkade in Amsterdam onder de oude benaming 'Generaal Praag', de naam van het schip tijdens de functie van hospitaalschip gedurende de mobilisatie en het begin van WOII

de geweldige inspanningen van de krijgsmacht in het kader van de landsverdediging in die periode. Naast de complexe inundatiewerken voor de Rijn-IJssellinie, de aanleg van de uitgebreide NAVO communicatie-infrastructuur binnen de netwerken van PTT en de ontwikkeling van de grootschalige mobilisabele component voor de landstrijdkrachten, was ook de omvang van het Korps Luchtdoelartillerie voor de territoriale luchtverdediging in die jaren indrukwekkend.

Noot van de redactie

De auteur heeft zijn artikelenreeks aangeleverd in drie delen maar door de grootte van het derde deel heeft de redactie besloten dit te splitsen in deel 3a (in deze Intercom) en deel 3b (in de volgende Intercom).

“De Rijn-IJssellinie en het Rijn Evacuatie Controle Commando dateren beide uit de jaren vijftig, de jaren waarin de wederopbouw van de naoorlogse krijgsmacht gestalte kreeg.”

De lezer die nader geïnteresseerd is in de boeiende historie van de Rijn-IJssellinie kan ik de in 1997 verschenen publicatie ‘Drijvende Stuwen voor de Landsverdediging’ van harte aanbevelen. Het betreft een uitermate gedetailleerd boekwerk over een van de grootste naoorlogse verdedigingsprojecten, uitgegeven door Walburg Pers onder auspiciën van de Stichting Menno van Coehoorn. In hetzelfde jaar verscheen ook het boek ‘De IJssellinie 1950 –

1968’ van de auteur E.C. de Reijer van de Stichting Functioneel Bunkerbeheer. Dit boekwerk is een uitgave van Waanders uitgever uit Zwolle in samenwerking met de Rijksdienst voor de Monumentenzorg in Zeist. Beide boeken vertonen uiteraard vele parallellen met een benadering vanuit verschillende invalshoeken en accenten op een aantal deelaspecten. In het boekwerk Drijvende Stuwen is veel aandacht voor de politieke achtergronden van het verde-

digingsproject uit de jaren vijftig, evenals voor de waterbouwkundige aspecten en de procedures voor de uitvoering van de inundaties.

Het boek *De IJssellinie 1950 – 1968* schenkt veel aandacht aan de beveiliging en verdediging van de lijn, evenals aan de liquidatie van de verdedigingslijn in de jaren zestig. Ook wordt aandacht geschonken aan de nog aanwezige restanten en de bescherming hiervan als cultureel militair erfgoed. Over de verbindingsafdeling van het Rijn Evacuatie Controle Commando is destijds een zeer informatief artikel samengesteld door majoor b.d. Peter Yska.

In het artikel wordt door Yska uitgebreid ingegaan op de organisatie, de opleidingen, de middelen en de operationele inzet van deze bijzondere verbindings-eenheid. Het artikel is gepubliceerd in jaargang 2008 van INTERCOM, uitgave nummer 1. Het artikel is ruimschoots geïllustreerd met unieke beelden uit de wereld van de Verbindingsdienst in de jaren vijftig. Op de VOV-website is een verwijzing naar dit artikel geplaatst.